

Capitolul 23 – DIAGNOSTICAREA SECTORULUI FINANTELOR PUBLICE SUB ASPECTUL REZILIENȚEI ECONOMICE

Chapter 23 – DIAGNOSTICS OF THE PUBLIC FINANCE SECTOR IN TERMS OF ECONOMIC RESILIENCE

Viorica POPA¹
Sergiu ȚIRIGAN²
Nicolae POPA³

Abstract

In the context of the economic constraints generated by the consequences of the multiple crises of the previous year, the energy crisis, the war in the neighboring country, the inflationary excesses, the main objective of the Government in 2023 was aimed at promoting a stimulating budgetary policy oriented towards stability and reforms that would favor the relaunch and economic growth. For this purpose, the policy priorities during this period were focused on ensuring the country's energy security, financing economic and social anti-crisis measures, social protection of the population, especially vulnerable people, as well as supporting the business environment. In 2023, the revenues of the national public budget (BNP) amounted to 102,299.2 million MDL, increasing by 10,793.8 million MDL or in nominal terms by 11.8% compared to the similar period of 2022. When the budget receipts increase public in 2023, taxes and fees contributed, which totaled 63,006.1 million MDL, increasing by 9.5%, grants received amounted to 5,347.0 million MDL, increasing by 17.8% or 807.6 million MDL.

The article was developed within the Subprogram 030101 “Strengthening the resilience, competitiveness and sustainability of the economy of the Republic of Moldova in the context of the process of accession to the European Union”, institutional funding.

Keywords: vulnerable, resilience, budget policies, public finances

JEL: H3, H2

Introducere

Prioritățile de politici publice pe termen mediu au ca scop atingerea obiectivelor naționale stabilite în Strategia națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030” și au fost identificate în baza obiectivelor Programului de activitate al Guvernului „Moldova prosperă, sigură, europeană”, angajamentelor ce derivă din statutul de țară candidat pentru aderare la UE, angajamentelor prevăzute în Acordul de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană, Agenda de Asociere RM-UE 2021-2027, Planul național de acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pe anii 2024-2027, Agenda de Dezvoltare Durabilă 2030, precum și documentelor de politici sectoriale. Odată cu obținerea statutului de țară candidată pentru aderarea la UE (23 iunie 2022) și deschiderea negocierilor pentru aderarea la UE (14 decembrie 2023), avansarea în parcursul spre integrarea europeană va constitui prioritatea absolută pentru activitatea Guvernului, pe termen mediu și lung. Măsurile pentru ridicarea nivelului de pregătire pentru aderarea Republicii Moldova la UE și pentru alinierea legislației naționale la legislația UE vor fi integrate transversal în toate domeniile de dezvoltare social-economică a țării (Guvernul RM, 2023).

În scopul valorificării oportunităților ce rezultă din statutul de țară candidată pentru aderare la UE, pe termen mediu, un accent major se pune pe consolidarea capacităților administrației publice pentru crearea unor instituții publice puternice și reziliente, inclusiv prin

¹ Cercetător științific dr. coordonator, Institutul Național de Cercetări Economice, ASEM, violin_s@yahoo.com

² Drd., cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice, ASEM, sergiu.tirigan@gmail.com

³ Cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice, ASEM, nicolae.popa@ase.md

creșterea eficienței și calității serviciului public, creșterea capacităților de absorbție a fondurilor și implementare eficientă a proiectelor. Prin urmare, pe parcursul anului 2023, indicatorii sectorului financiar au înregistrat o dinamică moderată, fapt reflectat de majoritatea indicatorilor economico-financiar. Veniturile bugetului public național au înregistrat majorări în anul 2023, cu 11,8% mai mult decât veniturile acumulate în aceeași perioadă a anului 2022. La majorarea încasărilor bugetului public, au contribuit atât veniturile fiscale cât și cele nefiscale, dar și majorarea unor taxe și impozite. Iar, partea de cheltuieli a bugetului public național în anul 2023 s-a realizat în sumă de 117871 mil. MDL, fiind în creștere cu 17,4% comparativ cu perioada similară a anului 2022. Prin urmare, executarea bugetului public național în anul 2023 a rezultat cu un deficit în mărime de 15571,86 mil. MDL, în creștere cu 6703,2 mil. MDL sau de 1,8 ori mai mult comparativ cu perioada similară a anului precedent. Cât privește datoria publică, la finele lunii decembrie 2023, se atestă o majorare a ponderii datoriei sectorului public în PIB (35,9%) cu 2,1 p.p. mai mult față de finele anului 2022. Granturi primite au constituit 210 mil. MDL în descreștere cu 4,6 mil. MDL, față de finele anului 2022.

Principale rezultate

În anul 2023, veniturile bugetului public național (BNP) au constituit 102299,2 mil. MDL, în creștere cu 10793,8 mil. MDL sau în termeni nominali cu 11,8% comparativ cu perioada similară a anului 2022. La majorarea încasărilor bugetului public în anul 2023, au contribuit impozitele și taxele, care au însumat suma de 63006,1 mil. MDL, în creștere cu 9,5%, granturi primite au constituit 5347,0 mil. MDL în creștere cu 17,8% sau cu 807,6 mil. MDL, f.p.s.a.p. Prin urmare, contribuțiile și primele de asigurări au înregistrat creșteri cu 16,4%, (însumând 29022,4 mil. MDL) și la categoria alte venituri s-au înregistrat creșteri cu 9% în sumă de 4923,7 mil. MDL, față de perioada similară a anului 2022.

De la începutul anului 2023, veniturile obținute din accize s-au majorat cu 26,5% în contextul creșterii cotelor la anumite categorii de mărfuri și extinderii listei subiecților care au obligația de a calcula și achita accize. S-au menținut în creștere încasările din veniturile salariale. Veniturile din prime de asigurare obligatorie de asistență medicală s-au majorat cu 18,1% și cu 15,9% – din contribuții de asigurări sociale de stat obligatorii. Intrările de granturi s-au majorat. În anul 2023 au fost primite granturi de la organizații internaționale pentru realizarea proiectelor investiționale în valoare de 5 347 mil. lei, valoare mai mare cu 17,8% comparativ cu perioada anului precedent (4 539,4 mil. lei).

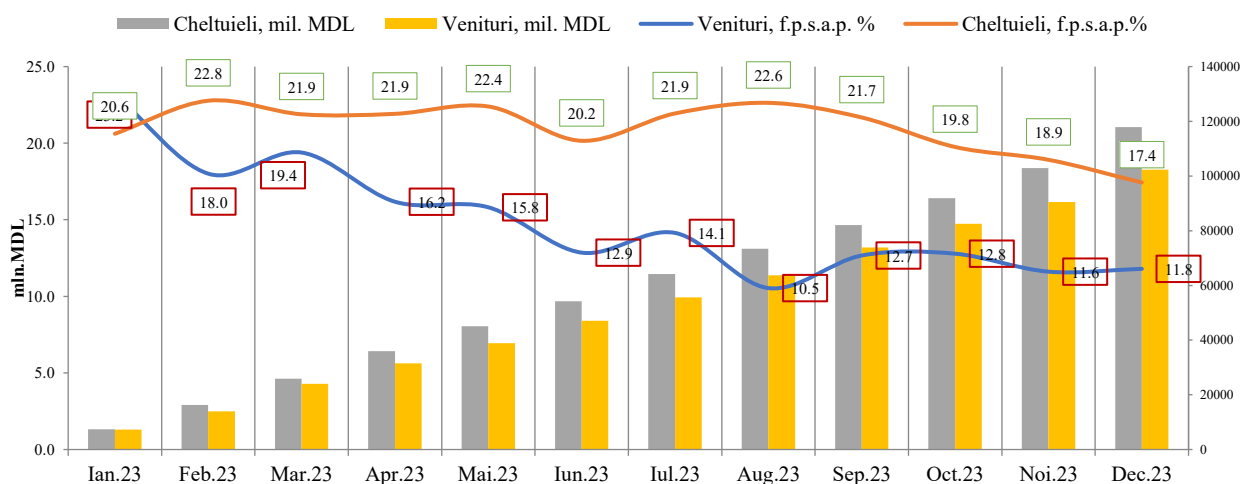

Fig. 1. Ritmul de creștere a veniturilor și cheltuielilor lunare ale bugetului public național, mil. MDL, %
Sursa: Elaborat de autor conform datelor Ministerului Finanțelor.

În anul 2023 din veniturile totale ale bugetului public național, veniturile bugetului de stat au avut o pondere de 44,1%, veniturile bugetului asigurărilor sociale de stat – 26,4%, veniturile din fondurile asigurărilor obligatorii de asistență medicală – 9,9% și veniturile din bugetele locale – 19,6%. Prin urmare, veniturile totale ale bugetului de stat au constituit 64603,6 mil. MDL, inclusiv: veniturile generale și colectate – 56415,6 mil. MDL, granturi – 5137 mil. MDL, transferuri primite în cadrul BPN – 15,4 mil. MDL și alte venituri – 3035,6 mil. MDL. Comparativ cu perioada similară a anului 2022, veniturile totale ale bugetului de stat au crescut cu 20%, ca rezultat al creșterii cu 9% f.p.s.a.p.a veniturilor generale și colectate (INCE, 2023).

Veniturile la Bugetul de Stat au constituit 64,6 mild. lei, fiind realizate la un nivel de 98,2% față de prevederile anuale și de 109,0% față de anul 2022. Totodată, pe parcursul anului 2023, au fost debursate în bugetul de stat granturi pentru suport bugetar în suma de 4,5 mild. lei (echivalent 228,7 mil. euro) și împrumuturi pentru suport bugetar în sumă totală de 10,0 mild. lei (echivalent 549,5 mil. dolari SUA).

Veniturile bugetelor unităților administrativ teritoriale au constituit 28,7 mild. lei, fiind realizate la un nivel de 98,2% față de prevederile anuale și de 120,2% față de anul 2022. Cheltuielile bugetelor UAT au fost valorificate în sumă de 29 mild. lei, fiind la un nivel de 91.2% din prevederile anuale și 120.2% față de volumul realizat în anul 2022. Depășirea cheltuielilor (deficit bugetar) față de venituri a constituit 322,5 mil. lei.

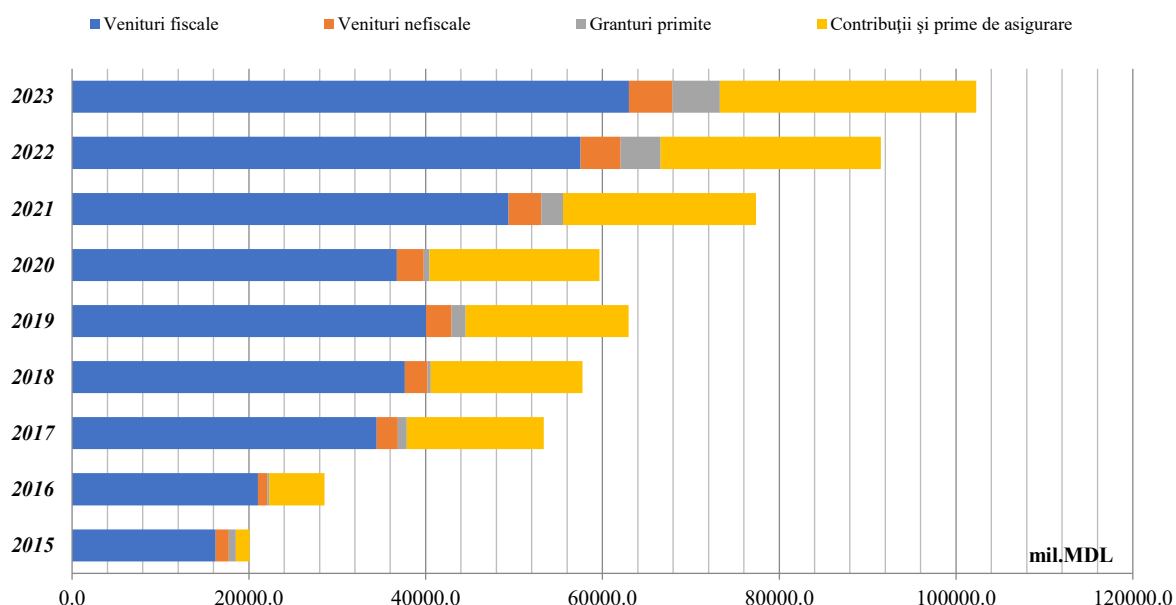

Fig. 2. Structura veniturilor în BPN, mil. MDL, %

Sursa: Elaborat de autor conform datelor Ministerului Finanțelor.

În acest context, veniturile totale ale bugetului asigurărilor sociale de stat au constituit 38604,4 mil. MDL, care comparativ cu perioada respectivă a anului trecut a crescut cu 14,2% (4808,3 mil. MDL). Veniturile totale ale fondurilor asigurării obligatorii de asistență medicală au constituit 14570,5 mil. MDL, în creștere cu 15,3% (1931 mil. MDL) comparativ cu aceeași perioadă a anului trecut. Veniturile totale ale bugetelor locale la 31.12.2023, au constituit 28721,2 mil. MDL în creștere cu 20,2% (4831,9 mil. MDL) f.p.s.a.p. Autoritățile publice locale au acumulat venituri din impozite și taxe în sumă de 6590,5 mil. MDL. Iar, transferul de la bugetul de stat a constituit 20803,6 mil. MDL cu 21,2% mai mult față de perioada similară a anului precedent. Granturile primite au scăzut în 2023 până la 210 mil. MDL sau cu 4,6 mil. MDL față de anul 2022 (Finanțelor, 2023).

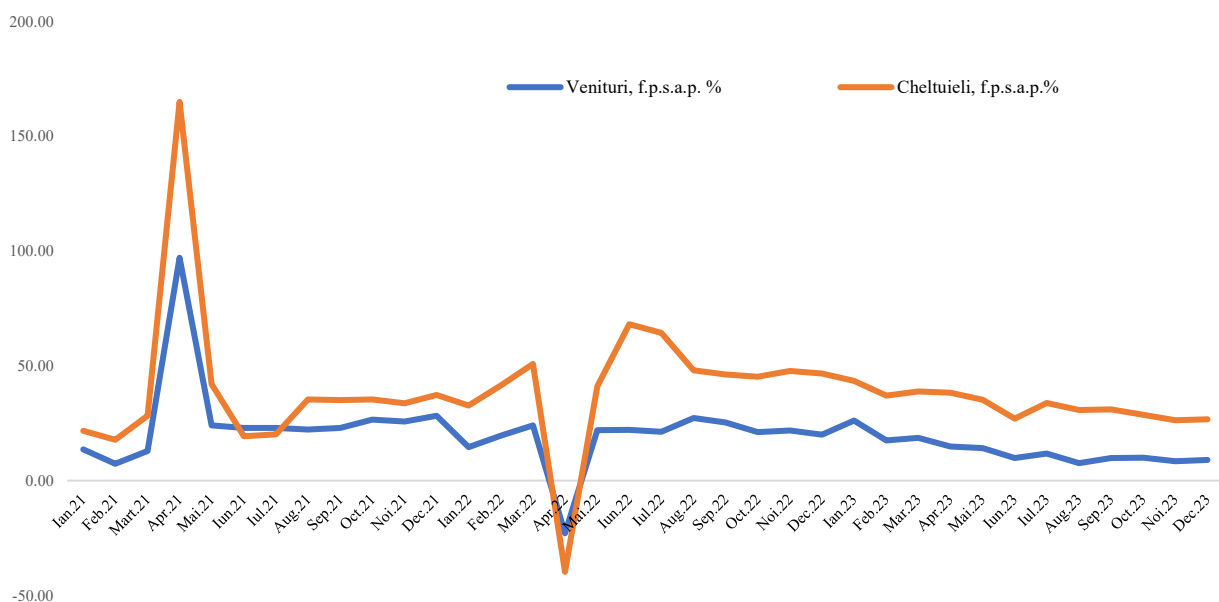

Fig. 3. Veniturile și cheltuielile lunare ale bugetului de stat, mil. MDL, %
Sursa: Elaborat de autor conform datelor Ministerului Finanțelor.

În anul 2023, cheltuielile realizate din BPN sunt susținute preponderent de dinamica cheltuielilor sociale, înregistrând o creștere de 17,4% f.p.s.a.p. Partea de cheltuieli a bugetului public național în anul 2023 s-a realizat în sumă de 117871 mil. MDL, fiind în creștere cu 17,4% comparativ cu perioada similară a anului 2022. În anul 2023, ponderea cea mai mare au avut-o finanțările atribuite sectorului social:

- protecția socială cu o pondere de 38,2% – 44990,3 mil. MDL;
- învățământ cu o pondere de 15,9% – 18784,4 mil. MDL;
- ocrotirea sănătății cu o pondere de 13,5% – 15944,1 mil. MDL;
- servicii de stat cu destinație generală cu o pondere de 9,8% – 11501,4 mil. MDL;
- servicii în domeniul economiei o pondere de 9,6% – 11263,8 mil. MDL.

În ansamblu, cheltuielile publice de ordin social au însumat la 31.12.2023 – circa 60934,4 mil. MDL ceea ce reprezintă în jur de 51,8% (mai puțin cu 0,8 p.p. f.p.s.a.p.) din valoarea totală a cheltuielilor publice realizate în perioada dată.

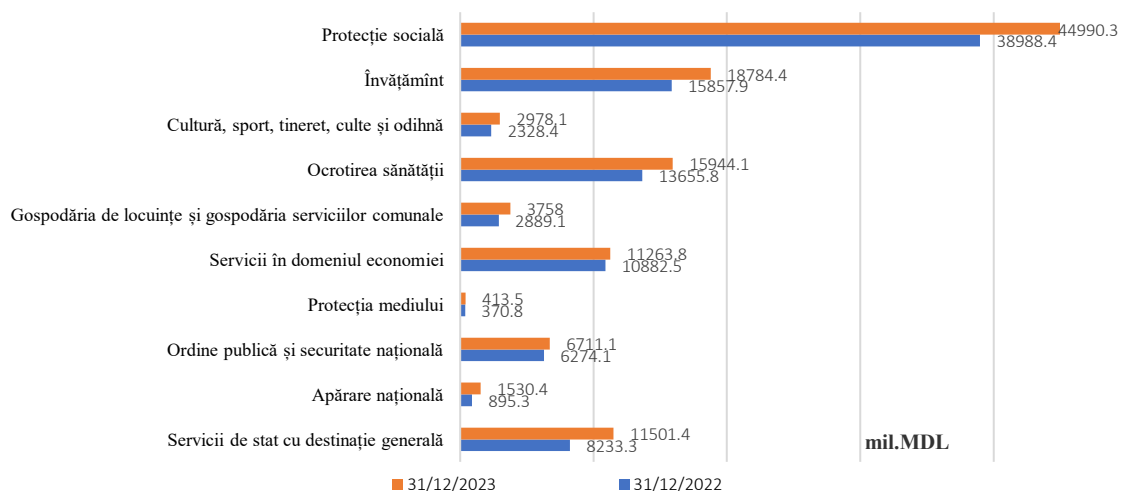

Fig. 4. Structura cheltuielilor în BPN în 2022-2023, mil. MDL, %
Sursa: Elaborat de autor conform datelor Ministerului Finanțelor.

Pe parcursul anului, conform modificărilor din Legea bugetului de stat pentru anul 2023, au fost alocate mijloace pentru implementarea politicilor și măsurilor prioritare, și anume:

- revizuirea sistemului de salarizare pentru unele categorii de angajați în sectoarele teatral-concertistic, ocrotirea sănătății și justiției, acordarea unei plăți unice cu caracter excepțional angajaților din instituțiile sistemului educațional, personalului din cadrul organizațiilor de drept public din domeniile cercetării și inovării, personalului din cadrul instituțiilor sportive, unor funcționari publici cu statut special și militarilor cu atribuții în domeniul asigurării, menținerii și restabilirii ordinii publice;
- implementarea proiectelor de dezvoltare locală în cadrul proiectului „Satul european” din Fondul național pentru dezvoltare regională și locală;
- susținerea producătorilor agricoli prin intermediul Fondului național de dezvoltare a agriculturii și mediului rural;
- dezvoltarea infrastructurii drumurilor din mijloacele alocate Fondului rutier
- susținerea dezvoltării sectorului IMM prin programele ODA;
- compensarea diferenței de tarife la facturile de gaze naturale și agentul termic consumatorilor casnici și acordarea compensației sub formă de plată monetară pentru consumatorii vulnerabili energetic (din Fondul de reducere a vulnerabilității energetice);
- onorarea serviciului datoriei de stat.

Prin urmare, conform Raportului Guvernului Republicii Moldova, din fondurile de urgență ale Guvernului au fost executate următoarele cheltuieli în sumă totală de 737,2 mil. lei, dintre care:

- pentru acordarea ajutorului fermierilor afectați de consecințele crizelor din anul 2022 și a despăgubirilor pentru lichidarea focarului de pestă porcină în sumă de – 263,3 mil. lei;
- pentru gestionarea crizei energetice – 221,2 mil. lei;
- pentru gestionarea crizei refugiaților – 67,0 mil. lei;
- pentru măsuri de asistență socială, conform Memorandumului de Înțelegere între Ministerul Muncii și Protecției Sociale și Fondul Națiunilor Unite pentru Copii în Republica Moldova – 37,2 mil. lei;
- pentru acordarea indemnizațiilor unice unor categorii de angajați – 39,9 mil. lei;
- pentru lichidarea și prevenirea unor situații excepționale – 14,9 mil. lei;
- pentru alte scopuri – 93,7 mil. lei (Fin, 2023).

A fost asigurată alocarea a 2 343,2 mii lei pentru restituirea valorii bunurilor prin achitarea de compensații persoanelor supuse represiunilor politice. Deficitul bugetar s-a majorat de 1,8 ori în anul 2023 f.p.s.a.p. Executarea bugetului public național la 31.12.2023 a fost înregistrat un deficit în mărime de 15571,86 mil. MDL, în creștere cu 6703,2 mil. MDL sau de 1,8 ori mai mult comparativ cu perioada similară a anului precedent.

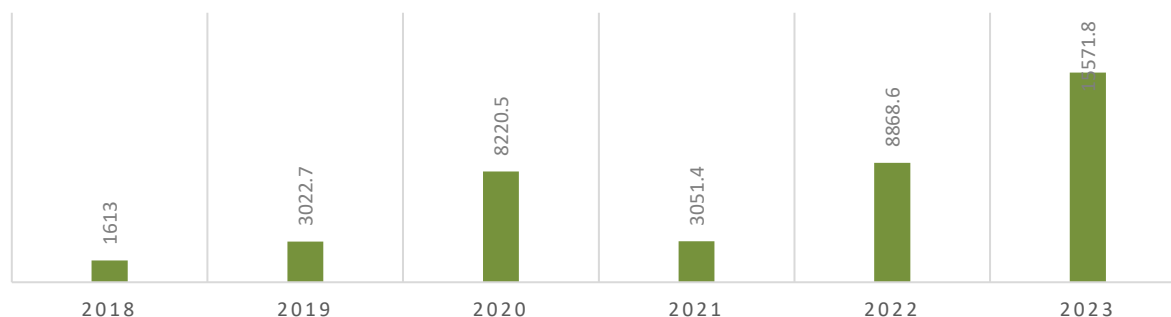

Fig. 5. Deficitul finanțelor publice, mil. MDL

Sursa: Elaborat de autor conform datelor Ministerului Finanțelor

În anul 2023, se atestă o majorare a ponderii datoriei sectorului public în PIB (35,9%) cu 2,1 p.p. mai mult față de finele anului 2022. La 31.12.2023, soldul datoriei sectorului public a constituit 107931,3 mil. MDL, în creștere cu 9,6% față de sfârșitul anului 2022. Această majorare a condus la creșterea soldului datoriei publice internă până la 41438,6 mil. MDL și a datoriei externe până la 66492,7 mil. MDL. Conform datelor privind PIB-ul prognozat pentru anul 2023, ponderea datoriei sectorului public în PIB, la situația din 31.12.2022, a constituit 35,9%, înregistrând o majorare cu 2,1 p.p. comparativ cu situația de la finele anului 2022. Totuși, majorarea soldului datoriei sectorului public de la finele anului 2023 în comparație cu sfârșitul anului 2022 este condiționată de majorarea soldului datoriei de stat la valoarea nominală cu 9343,1 mil. MDL și soldului datoriei directe a UAT cu 558,8 mil. MDL. Prin urmare, soldul datoriei BNM s-a diminuat până la 190,7 mil. MDL și soldul datoriei directe a întreprinderilor din sectorul public a înregistrat o descreștere de până la 260,8 mil. MDL.

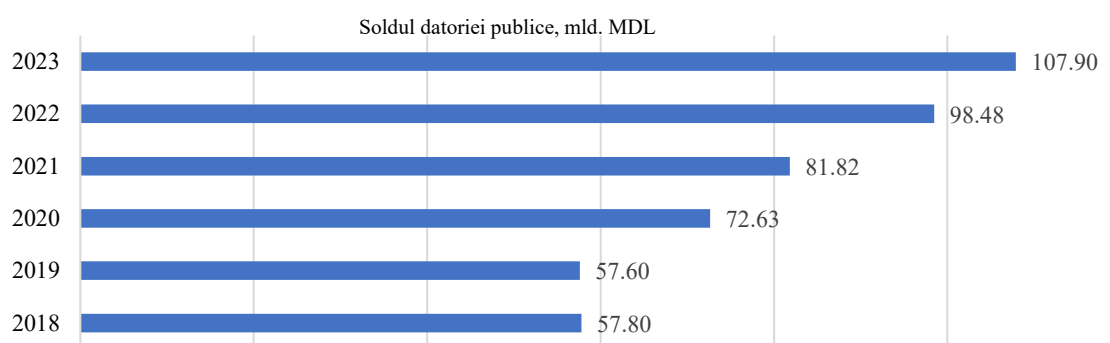

Fig. 6. Datoria sectorului public, mld. MDL,%
Sursa: Elaborat de autor conform datelor Ministerului Finanțelor.

Comparativ cu 31 decembrie 2022 față de 31 decembrie 2023, observăm următoarele modificări la principalele componente ale datoriei publice:

- Datoria de stat care forma circa 96,3% din datoria publică (104003,1 mil. MDL), a crescut cu 9,8% sau cu o majorare de 9343,1 mil. MDL.
- Datoria BNM ce constituia 0,9% din datoria publică (1038,4 mil. MDL) a fost în descreștere cu 15,5% sau cu 190,7 mil. MDL;
- Datoria întreprinderilor din sectorul public, formată integral din angajamentele externe ale acestora 1% din datoria publică totală, în descreștere cu 24% (a constituit 5238,1 mil. MDL);
- Datoria externă a UAT cu o pondere mică de 1,8% (2399,8 mil. MDL) în datoria totală, respectiv a înregistrat o creștere cu 23,4% sau 456,2 mil. MDL față de luna decembrie 2022.

Ponderea datoriei de stat la valoarea nominală în PIB, la situația din 31.12.2023, a constituit 34,6% din PIB, înregistrând o creștere cu 0,1 p.p. în raport cu sfârșitul anului 2022. Modificarea soldului datoriei de stat externe se datorează finanțării externe nete pozitive în valoare de 78490,3 mil. dolari SUA și fluctuației negative a ratei de schimb a dolarului SUA față de alte valute în valoare de -4321,0 mil. dolari SUA (INCE, 2023).

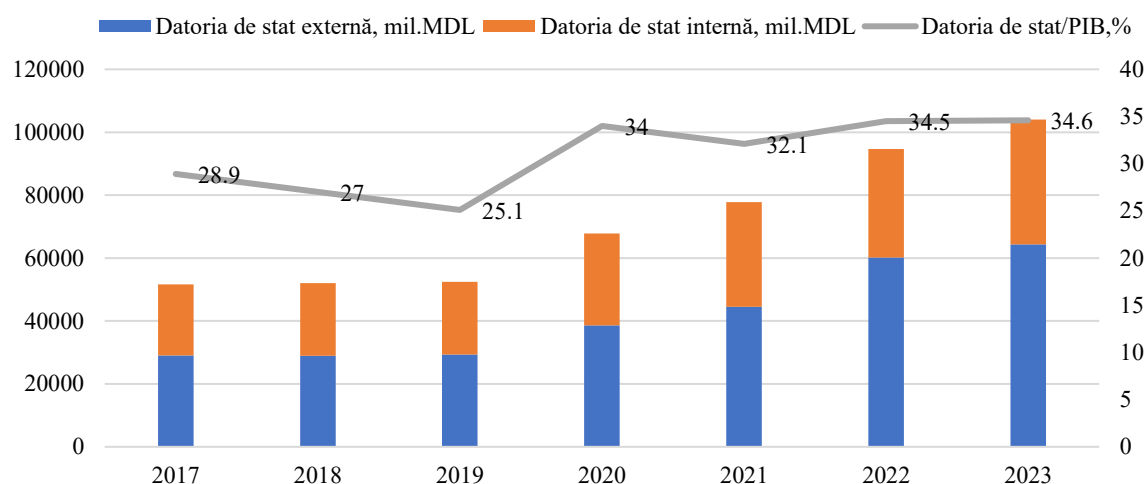

Fig. 7. Dinamica datoriei de stat, mil. MDL%

Sursa: Elaborat de autor conform datelor Ministerului Finanțelor.

La 31.12.2023 soldul creditelor garantate acordate în cadrul Programului de stat „Prima casă” a constituit 1 682,5 mil. MDL sau cu 151,0 mil. MDL mai puțin comparativ cu 31.12.2022. Pe parcursul anului 2023 de către băncile comerciale: BC „MoldovaAgroindbank” S.A., BC „Moldindconbank” S.A., BC „Victoriabank” S.A., BC „OTP Bank” S.A., BC „Eximbank” S.A. și BC „Energbank” în cadrul Programului au fost acordate noi credite garantate de către stat în sumă de 16,4 mil. MDL. În aceeași perioadă de către beneficiarii Programului au fost rambursate credite garantate în sumă de 167,4 mil. MDL. În anul 2023 au fost activate și executate opt garanții de stat acordate în cadrul Programului de stat „Prima casă” în sumă de 1,9 mil. MDL. În aceeași perioadă, în bugetul de stat de către debitorii garantați au fost restabilite 0,5 mil. MDL.

Volumul total al intrărilor de împrumuturi de stat externe a constituit 17 262,3 mil. lei (948,3 mil. dolari SUA) sau 85,0% din suma planificată pentru anul 2023, care după destinația lor sunt:

- pentru realizarea proiectelor finanțate din surse externe – 7 283,7 mil. lei (395,4 mil. dolari SUA), ceea ce reprezintă 42,2% din sumă totală de intrări din împrumuturi de stat externe;
- pentru susținerea bugetului de stat – 9 978,6 mil. lei (552,9 mil. dolari SUA), ceea ce reprezintă 57,8% din sumă totală de intrări din împrumuturi.

Pe parcursul anului 2023, pentru serviciul datoriei de stat, din bugetul de stat au fost utilizate mijloace în sumă de 5 301,5 mil. lei, care se compune din:

- Serviciul datoriei de stat externe în valoare de – 1 434,0 mil. lei (27,0%);
- Serviciul datoriei de stat interne în valoare de 3 867,5 mil. lei (73,0%).

În anul 2023 suma destinată serviciului datoriei de stat s-a majorat cu 2 656,2 mil. lei sau de două de ori comparativ cu anul 2022, datorită creșterii ratelor dobânzii care afectează costul datoriei de stat.

Odată cu aprobarea politicii fiscale și vamale pentru anul 2023¹⁰¹ au fost promovate următoarele măsuri de politică:

- Amânarea condiționată a termenului de achitare a impozitului pe venitul aferent profitului net pentru perioadele fiscale 2023-2025;
- Amortizarea accelerată a investițiilor pentru întreprinderile mari (deducerea în primul an de punere în funcțiune a mijlocului fix a 50% din valoare de intrare a acestuia);
- Impozitarea veniturilor nerezidenților obținute din Republica Moldova;

- Majorarea cotei impozitului pe venit de la 3% la 7% din venitul obținut de persoanelor fizice rezidente sub formă de dobânzi;
- Reglementarea obligației reținerii impozitului pe venit la sursa de plată din veniturile aferente valorilor mobiliare de stat;
- Anularea scutirii de TVA la: (i) importul și livrarea aeronavelor, elicopterelor, locomotivelor, vagoanelor automotoare pentru calea ferată antrenate în transportul public de pasageri; părților acestora; (Impact + 12,9 mil. lei); (ii) serviciile de leasing operațional sau financiar ale aeronavelor, elicopterelor, locomotivelor, vagoanelor automotoarelor pentru calea ferată antrenate în transportul public de pasageri; (iii) importul și livrarea deșeurilor și reziduurilor de metale feroase și neferoase, reziduurilor industriale care conțin metale sau aliaje ale acestora și utilizate nemijlocit în activitatea de întreprinzător în Republica Moldova;
- Taxarea inversă a TVA la importul de servicii;
- Implementarea conceptului privind restituirea sumei TVA acumulată în cont începând cu 1 ianuarie 2023;
- Majorarea accizelor la produsele din tutun cu 25%;
- Majorarea accizei cu 15% la alcoolul etilic;
- Anularea scutirii de acciză aferent: (i) alcoolului etilic nedenaturat de la poziția tarifară 220710000, destinat utilizării în industria de parfumerie; (ii) mărfurilor de la pozițiile tarifare 280430000 (azot) și 280440000 (oxigen) produse pe teritoriul țării;
- Anularea cotelor maxime a impozitului pe bunurile imobiliare și a impozitului funciar, cu acordarea dreptului APL de a stabili cuantumul taxelor pentru o perioadă de 3 ani;
- Alocarea în cuantumul de 100% din volumul total alt axei pentru folosirea drumurilor de către autovehiculele înmatriculate în Republica Moldova, autorităților locale sub formă de transferuri cu destinație generală;
- Implementarea conceptului „Prețului de transfer”;
- Majorarea plafoanelor valorice a tichetele de masă: de la 35 lei plafon minim și 55 de lei plafon maxim la 55 lei plafon minim și 70 de lei plafon maxim (Fin, 2023).

Concluzii

Reformele finanțelor publice vizează îmbunătățirea cadrului fiscal, consolidarea procesului de planificare, execuție și raportare a finanțelor publice, creșterea colectării veniturilor, consolidarea sistemului de achiziții publice și îmbunătățirea controlului intern, inclusiv prin creșterea transparenței și a responsabilității și constituie obiectivele cheie ale Guvernului Republicii Moldova, care, în consecință, urmează să asigure o creștere economică accelerată și durabilă, un nivel de trai mai ridicat și o calitate mai bună a vieții cetățenilor. În urma Încheierii Consiliului Uniunii Europene din iunie 2022 prin care Republicii Moldova i s-a acordat statutul de țară candidată la Uniunea Europeană (UE), relațiile dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană capătă o nouă anvergură. În calitate de țară candidată, Republica Moldova va trebui să îndeplinească treptat criteriile de aderare la UE. În acest sens, este necesar de a depune eforturi susținute pentru a progresa pe calea de aderare la UE și, în special, este necesar de a implementa plenar o guvernare sănătoasă a finanțelor publice, dar și de a aplica o cooperare mult mai strânsă, inclusiv pe segmentul finanțelor publice (UE, 2014).

Pe fundalul multitudinilor de crize suprapuse, precum și a inflației accelerate, pentru perioada 2024-2025 eforturile Guvernului urmează a fi concentrate preponderent pe relansarea creșterii economice, reducerea durabilă a sărăciei, crearea locurilor de muncă bine plătite, stimularea investițiilor locale și străine pentru creșterea și diversificarea capacităților naționale de producție, îmbunătățirea cardinală a politicilor și a guvernării. Este extrem de important ca

măsurile de redresare economică, întreprinse la moment pe termen scurt să fie susținute de reforme pe termen lung, care vor contribui la dezvoltarea unui model economic fiabil.

Îmbunătățirea în continuare a managementului finanțelor publice este necesară nu numai pentru a susține măsurile care vizează consolidarea fiscală și reformele structurale, ci și ca proces care îmbunătățește calitatea administrației publice și asigură un mediu atractiv și dorit pentru investitori.

Bibliografie

1. Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) Moldova. (2017). *Adaptarea Agendei 2030 de Dezvoltare Durabilă la contextul Republicii Moldova*. Chișinău: PNUD Moldova.
2. Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova. (2024). *Raport privind situația în domeniul datoriei sectorului public, garanțiilor de stat și recreditării de stat pe anul 2023*. Disponibil: <https://mf.gov.md/sites/default/files/Raport%20Q4%202023%20Datoria.pdf>
3. Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova. (2023). *Catalogul de date deschise al Ministerului Finanțelor*. Pagină web. Disponibil: <https://www.mf.gov.md/ro/ministerul-finan%C8%9Belor/catalogul-de-date-deschise-al-ministerului-finan%C8%9Belor>. Accesat la 16.04.2025.
4. Guvernul Republicii Moldova. (2023). Hotărârea nr. 864 din 22.11.2023 cu privire la aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2023-2030. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 469-472, art. 1054, 01.12.2023. Disponibil: <https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/subiect-03-nu-864-maia-2022.pdf>
5. Institutul Național de Cercetări Economice (INCE). (2024). *Tendențe în Economia Moldovei, nr. 50 (Semestrul II, 2023)*. Chișinău: INCE. 115 p. Disponibil: https://ince.md/wp-content/uploads/2024/04/MET_50.pdf
6. Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale (MIDR). (2022). *Raport privind monitorizarea securității aprovizionării cu energie electrică și gaze naturale a Republicii Moldova pentru perioada 2020-2021*. <https://rmflight.github.io/posts/2021-10-27-r-cmd-check-and-non-pdf-vignettes/>
7. Guvernul Republicii Moldova. (2024). Hotărârea nr. 180 din 06.03.2024 cu privire la mecanismul de coordonare a procesului de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană și modul de organizare și funcționare a echipei de negociere în cadrul acestui proces. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 101-103, art. 220, 08.03.2024.
8. Institutul Național de Statistică (România). (2022). *Ghid referitor la setul național de indicatori de dezvoltare durabilă pentru autoritățile publice implicate în procesul de monitorizare și raportare a Strategiei Naționale pentru Dezvoltarea Durabilă a României 2030*. București: INS.
9. Uniunea Europeană & Republica Moldova. (2014). Acord de asociere între Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă¹ parte. *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*,² L 260, 30.08.2014, pp. 4-738. Disponibil: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:22014A0830\(01](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:22014A0830(01)